

Vårt system är märkligt på så sätt att det styrs av dem som inte placerar sina barn där, och det är i så måtto sårbart. De som har makten gillar fortfarande inte att de lägre klasserna odlar den skepticism och det kritiska tänkande som de uppskattar bland sina socialt närstående. Det är av det skälet som de pekar tillbaka och kräver mer baskunskaper och fasar inför de fascinerande kurserna i läsning och matematik och andra kunskaper som återfinns i den senaste läroplansdiskussionen i ledande statliga skolor och i de mer upplysta privata skolorna.

Vad som står på spel är mer än 100 års försök att våga gå längre än till det mest elementära, en tidsrymd då skolorna har – utan tvivel endast ryckvis – försökt få människor att tänka självständigt och delta i den demokratiska processen och att fatta beslut om sitt samhälles framtid. Det låg kanske en tro på expansion och framsteg bakom denna satsning på medborgarna. Nu måste vi finna sätt att se till att defensiva och mer skeptiska statliga organ inte i en krympande ekonomi reserverar utbildningen i kritiskt tänkande för en privilegierad grupp (Citerad i Simon 1990: 19–20).

Lawrence Stenhouses ord visar tydligt hur vårt kollektiva minne av ett humant samhälle fortsätter inspirera till strävan mot en ny moralisk ordning inom skola och utbildning.

11 Pedagogisk förändring och professionalitetens kris¹

I sin bok om förändringen av televisionens struktur undersöker den franske sociologen Pierre Bourdieu (1998) marknadens väldiga makt när det gäller omstruktureringen av televisionsprogrammets innehåll och utbud. Televisionen, framhåller han, håller på att "fördummas", dess innehåll omvandlas och dess sociala och informerande uppdrag förfaller. En viss ambivalens i förhållande till detta omvandlingsprojekt finner man hos de inblandade yrkesgrupperna – journalisterna, intervjuarna och programmakarna. Dessa yrkesfränder (*peer groups*), som Bourdieu betecknar dem, kan välja att antingen mekaniskt genomföra vad marknaden begär eller alternativt reagera som yrkesfränder på en mer mikropolitisk nivå. Det ligger i sakens natur att det senare sättet att reagera går halvt om halvt av sig själv.

Professionella yrkesgrupper kan inte bli helt integrerade enbart genom sin yrkesutövning. Detta förklarar kanske frånvaron av stöd, inte minst ekonomiskt sådant, till de yrkesgrupper som har kommit till genom globala bolags medverkan under de senaste tio åren. Professionella *peer groups* har fortfarande kvar en avsevärd makt att "ingripa" i förhållandet mellan företagen och konsumenterna och mellan staten och medborgarna.

När det gäller utbildning kan vi studera makten att omvandla undervisningspraktiken och medarbetargruppernas yrkesaktiviteter på flera nivåer. För det första har vi det traditionella "spelet om status och resurser" inom universitet och högskolor som definierar vad utbildningen skall innehålla. Detta är vad vi skulle kunna kalla akademiseringsprojektet. För det andra händer det saker på skolnivå.

1 Medförfattare Andy Hargreaves

I vart och ett av de här fallen finns det emellertid tecken på hur den nya högern har tagit sig vatten över huvudet. Låt oss titta på dessa tecken i tur och ordning eftersom de representerar vissa möjligheter att förnya den fria intellektuella verksamheten. För det första: angreppet på de professionella, speciellt mot lärarkåren. Strategiskt sett är alliansen mellan lärare och externa forskare potentiellt mycket stark eftersom lärarfacken, eller åtminstone ledarna för dessa, nu inser att angreppen på pedagogisk forskning och teori även drabbar lärarnas professionalitet. Alla yrkesgrupper har system av teorier som grund. Utan dessa blir de endast klåpare som inte kan göra anspråk på professionalitet. Forskning, teorier och lärarnas fackliga organisationer är ytterst beroende av varandra för sin professionalitet och status.

Denna allians innebär goda möjligheter att återskapa kopplingen mellan – och det faktiska innehållet i – teori och praktik. Den här gången måste vi undvika främlingsskapet inför traditionell pedagogisk teori och utveckla engagerande forskning och teorier om skolans verklighet – i synnerhet nya teorier om integrerande skolpolitik – i syfte att ge relevant information till praktiken. Framför allt måste vi inse att endast när praktiken och de nya teorierna förenas, kan den pedagogiska forskningen hoppas få grepp om formuleringen och definitionen av pedagogiska visioner samt planeringen av nya pedagogiska strukturer. Teori och praktik är inte i grunden skilda åt: det är strukturella faktorer och institutionaliserade målsättningar som ibland framkallar en skilsmässa. Nya strukturer och praktiska tillämpningar inom institutionerna kan leda till att man ser kopplingen teori-praktik som självklar.

Vi återvänder till tidpunkten för brytningen på 1970-talet då en allt mer isolerad pedagogikteori ledde till krav på tillämpad forskning och en återgång till praktiken. Brytningen utnyttjades för att helt och hållet sälja ut teorin och ägna sig åt klassrummen och den praktiska verksamheten. Efter den tidpunkten togs utformandet av undervisningen ur händerna på forskarna och lärarna och övertogs av politikerna. Det är endast ny samverkan mellan teori och praktik som kan återskapa möjligheten för pedagogikforskningen att bidra med nya visioner och nya strukturer för undervisningen.

Detta skulle alltså kunna bli en första respons på den nya högens överreaktioner mot de professionella. Hur går det med det tomrum som lämnats inom samhällsliv och allmän kunskapsnivå? Här ges

tillfälle att definiera nya strategier för läroplaner och lärande. Om den nationella läroplanen inriktar sig på ett enhetligt gemensamt normsystem som är fristående från den lokala nivån, är tillfället gynnsamt för att skapa nya förbindelser mellan utbildning och samhällsuppbyggnad. Hur skulle en läroplan för samhällsuppbyggnad se ut i motsats till den som ser tillbaka på nationens guldålder? En sådan vision tror jag skulle te sig oerhört tilltalande och skulle belysa många av de orättfärdiga strukturer som för närvarande råder.

På motsvarande sätt gäller beträffande den allmänna kunskapsnivån att försämringen av informationen till allmänheten innebär nya möjligheter till pedagogisk forskning och verksamhet – det handlar om de totala konsekvenserna av att utveckla ett lärande samhälle och en förbättrad allmän utbildning både inom och, inte minst viktigt, utanför skolan. Här bör vi undersöka och formulera nya mönster – för den allmänna utbildningen i ett kunskapssamhälle. Läroplanerna bör inriktas på eleven som "forskare" och inte bara som passiv mottagare av andras kunskap.

I detta skede för den nya regeringen behövs nya visioner och röster i den pedagogiska forskningen som kan tämja några av de krafter som släpptes loss när den blev vald. Utan nya visioner fastnar vi i samma pragmatiska lappverk som har präglat vårt arbete under två årtionden. Vi måste finna nya strategier och sätt att skapa nya förebildliga miljöer.

Dessutom är det så att när den nya regeringen ställer allt starkare krav på en mer professionell lärarkår, kommer vi återigen att tvingas ta itu med alliansen mellan forskning och teoretisk kunskap och undervisning. Den här gången måste vi stå redo med en rad nya perspektiv och aktiviteter för samverkan och samarbetsforskning. De nya perspektiven måste framhålla en pedagogisk forskning som kan agera som moraliskt vittne till de åtgärder som görs. Förhoppningsvis kan vi på nytt delta i byggandet av en ny värld, och den här gången måste vi i vår intellektuella pånyttfödelse se framför oss en etisk nyordning för skolundervisningen.

Låt mig därmed hänvisa till Lawrence Stenhouses sista föreläsning. Han ställde där frågan om lärande och förmåga till kritisk läsning skulle förbehållas en elit:

Win Breines distinktion mellan förebildliga och strategiska metoder är relevant i sammanhanget. "Förebildliga metoder försöker inom den praktiska verksamheten skapa och bevara samband och politiska former som visar på mönster för det eftersträlvade samhället" (Breines 1980:421). Den allmänna sjukvården eller progressiva grundskolor skulle kunna utgöra sådana förebilder. Där skulle arbetet med politik och praktik kunna gå hand i hand med både idealen och kampen för social rättvisa.

De senaste tjugo åren har många av dessa konkreta förebilder brutits ner och till och med helt gått förlorade. Under sådana omständigheter är förebildliga handlingar och idéer minst sagt svåra att genomföra. Man lyckas vanligen endast genomföra små bitar av den verksamhet och de idéer man eftersträvar. Det blir ett slags pragmatiskt lappverk som saknar de stimulerande och inspirerande visionerna. Vi arbetar vidare med puzzlet bit för bit utan att ana vad det skall föreställa och utan att ens veta om vi kommer att tycka om bilden när den till sist framträder. Om vi jobbar så "snuttifierat" kommer vårt offentligt intellektuella arbete att begränsas till en småskalig, snävt mikropolitisk kamp där vi endast försöker försvara någon förebildlig "mönsterpraktik", eller där vi stöder dem som arbetar med att förverkliga eller bevara sådana verksamheter och idéer. Det blir en annan sak om vi ägnar oss åt mer traditionellt akademiskt motstånd i form av kritik av motiven och inriktningen hos de samtida strukturer som drivs enligt marknadens krav.

Detta för oss tillbaka till Breines andra kategori – strategiska metoder. "De strategiska metoderna handlar om att bygga upp organisationer för att få makt att förändra strukturen i den politiska, ekonomiska och sociala ordningen" (Breines 1980: 422). Detta arbete brådskar nu om det skall växa fram en ny syn på offentliga tjänster och utbildning som gynnar social rättvisa, och om nya förebildliga aktiviteter och miljöer skall kunna skapas. Därför måste vårt arbete utvecklas utifrån de professionellas kollektiva minne av en professionalitet som handlar om omsorg om de små, svaga och gamla, att hjälpa alla barn att utvecklas, växa och lära i harmoni och samarbete. De senare "visionerna" om lönsamhet och kvalitetskontroll måste desarmeras för att man skall nå social rättvisa. Det finns ett flertal ställen där vi kan börja.

Hur kan det finnas strategiska möjligheter för en ny era för den pedagogiska forskningen? Vad finns det för skäl att hoppas? Jo, lika

mycket som progressivismen sköt över målet under det tidiga 1970-talet har den nya högern i hög grad tagit sig vatten över huvudet under de gångna tjugo åren.

Låt mig ge tre exempel på detta.

För det första har professionerna och det offentliga livet ständigt utsatts för angrepp rent allmänt. På flera sätt har upprepade försök gjorts under denna period att rubba balansen mellan det allmänna och det privata i samhället. Förändringarna i balansen mellan offentligt och privat, mellan stat och medborgare, gör det svårare att finna en plats för det fria intellektuella arbetet inom utbildningen och på andra håll. Den förändrade balansen motsvarar i viss mån det som hände i USA och som sammanfattas i Galbraiths berömda ord som en övergång till "rikedom för några få och elände för massan". Offentligheten och institutionerna utsätts för förintande angrepp. Enligt min uppfattning väger Wolfes (1996) argument mycket tungt. Han hävdar att vad vi ser över hela världen är ett angrepp på det som han kallar "mellannivån". Därmed menar han allmänna institutioner som skolor, universitet, radio och TV, bibliotek, sjukhus och så vidare. I de flesta länder hotas dessa institutioner i allt större utsträckning, vilket visar sig genom att de tilldelas mindre och mindre pengar.

John Gray hävdar att motsvarande attacker riktas mot brittiska institutioner (de som Wolfe talar om):

Torypartiets nationalisering av Storbritanniens institutioner på mellannivå – universiteten, den allmänna sjukvården och till och med domstolssystemet – har brutit ner den komplexa maktfördelning som utgjorde en garanti mot maktmissbruk från den sittande regeringens sida (Gray 1995: 11).

För det andra: samtidigt med angreppen på det offentliga livet i allmänhet och på de professionella i synnerhet, har det pågått en upplösning av det lokala samhällslivet. Mäktiga grupper har slutat investera på kommunal nivå, i lokala verksamheter, och effekterna för de sociala nätverken och människors liv är uppenbara.

För det tredje har allmänbildningsnivån inom pressen, televisionen och rent generellt sjunkit avsevärt under de senaste tjugo åren. Liksom *par excellence* i USA pågår sedan länge en "fördumningsprocess".

söka sig till etablissemang och till och med gå in i utbildningsinstitutionerna. Under så noggrant övervakade förhållanden som råder på en tätbefolkad ö frodas alltid ögontjänare och opportunist. Efter 1979 har de inte bara frodats utan också hedrats och befordrats. Så fort den synnerligen bristfälliga nationella läroplanen lades fram fanns det många som störtade fram för att vägleda och stadfästa detta orättfärdighets monument. Sådana former av samarbete har blivit rikt belönade.

Det fanns dock en annan företeelse på den tätbefolkade ön, som jag tror ofrånkomligen kommer att leda oss till den empatiska åsikten "vi har dock ett samhälle", och få oss att betona jämlikhetssträvandena, nämligen existensen av människor. Det är helt enkelt väldigt svårt att bli av med "de där hemska människorna", som en konservativ minister kallade den allmänhet som reser med British Rail. I sin bok *The Revolt of the Elites and the Betrayal of Democracy* (1995)² visar Lasch hur eliten i USA – inklusive de intellektuella – har försökt undkomma allt engagemang och utrymme i det offentliga livet. Den möjligheten finns inte på en tätbefolkad ö – man kan försöka montera ner järnvägar och bussar, men det trafikchaos som följer drabbar de rika lika mycket som de fattiga. De allmänna transportmedlen måste alltså till slut byggas upp på nytt. Detsamma kommer att visa sig gälla en stor del av den offentliga verksamhet som under arton år har utsatts för angrepp. Och när detta och allt annat som angår allmänheten får nytt liv kan nya möjligheter öppna sig för de blivande offentliga intellektuella.

Återupprätta offentligt intellektuellt arbete i pedagogisk forskning

Jag har i stora drag indelat de som kan (eller vill) kallas offentliga intellektuella i två typer. Under 1960- och 1970-talen ägnade sig de som kämpade för social rättvisa åt intellektuellt arbete i "en värld under uppbyggnad" – tanke och handling följdes åt, och köpplingen till politiken fortsatte att vara så fast att de intellektuella kunde nå längre än till endast lek med ord.

2 *Eliternas uppror och sveket mot demokratin*. Stockholm: SNS 1995.

På 1980-talet och det tidiga 1990-talet möttes de intellektuella som kämpade för social rättvisa inom utbildningen av "en värld som höll på att rivas". Många av de mest omhuldade projekten nedmonterades eller utsattes för upprepade angrepp. Under denna senare period, avskiljda från såväl handling som politik, drevs de fria intellektuella in i en allt mer abstrakt position där de argumenterade för system och verksamheter som etablissemang beskrev i ogillande och hänfulla ordalag som något man ville bli av med. Omvärlden blev ogästvänlig, och ändå fanns det många som fortsatte argumentera för ras-, köns- och klassmässig rättvisa.

Jag kommer att tänka på en film som handlade om det amerikanska inbördeskriget. Allteftersom sydstaterna blev besegrade befriades allt fler områden, och till sist återstod endast några städer och mindre landsbygdsområden. I slutet sade kommentatorn att det enda som fanns kvar var en "mental allians", ett kollektivt minne av en förhoppning och strävan.

På sätt och vis har kampen för social rättvisa och det därmed sammanhängande intellektuella arbetet rönt samma öde under de senaste tjugo åren. Vi bör emellertid inte underskatta "den mentala alliansen". En sak vill jag nämligen slå fast med kraft: det största motståndet mot rekonstruktionsförsöket – försöket att demontera välfärdsstaten – under de senaste två årtiondena är människors "kollektiva minne" av den goda offentliga servicen, löftet om allas tillgång till skolor eller sjukhus. Den avgörande uppgiften är nu att ingjuta liv och energi i nya projekt och program för social rättvisa. Människors minne och attityder i Storbritannien har nämligen anmärkningsvärt lätt för att återhämta sig. Nu bör vi se oss om efter en ny roll för pedagogikforskaren i 2000-talets Storbritannien och samtidigt ta det kollektiva minnet och rättvisesträvandena med i beräkningen. Detta kan förhoppningsvis förebåda en ny undersökning av pedagogikforskarens roll som offentlig intellektuell och inleda en ny fas efter de hoppfulla åren under 1960-talet och det tidiga 1970-talet och nedgången under nästföljande tjugoårsperiod. Nu kan vi åter hoppas på att det finns postmoderna perspektiv att utforska. Jag bör nog påpeka att jag inte talar om att återgå till gamla berättelser som föredömen för social rättvisa, utan snarare om en mängd röster och visioner, om en rörlig mosaik av intentioner och planer.

gogikforskarna att som politiskt obundna förespråka en större social rättvisa. Detta avbröts i och med jämlikhetsprojektets upplösning.

I vissa avseenden innebär övergången till marknadssystemet en utmaning av själva förutsättningen för det offentliga livet efter det andra världskriget, vilket naturligtvis var avsikten. Offentliga tjänster utarmas, den offentliga sektorn krymper och det offentliga livet i vid mening blir mindre. Detta angrepp på "det allmänna" omvandlar det offentliga livets och den offentliga verksamhetens framtidsutsikter. Det är intimt förknippat med vilka uppgifter de fria intellektuella kan engagera sig i. Geoff Mulgan och Ken Worpole har under en längre tid undersökt förändringarna och drar följande slutsats:

Det offentliga rummet har genomgått djupgående förändringar. Endast halva befolkningen vågar numera gå ut efter mörkrets inbrott, färre än en tredjedel av barnen får lov att promenera till skolan, och med jämna mellanrum bryter en rädsla för främlingar ut bland allmänheten i samband med uppseendeväckande mord som till exempel dem på Jamie Bulger och Rachel Nickell. Det här är uppenbarligen inte ett land där folk känner lugn och trygghet.

I parker, på järnvägsstationer och många smågator står rader av igenbommade kiosker, småaffärer och toaletter medan miljarder pund har pumpats in i glassiga gallerior som Metro Centre i Newcastle och Meadowhall i Sheffield. Dessa erbjuder trygghet genom övervakning: det är bara tillåtet att äta på avsedda platser, det är förbjudet att skräpa ner, vädret spelar ingen roll eftersom man är inomhus, man får inte springa omkring eller medföra hund (Mulgan och Worpole 1994: 24).

De hade kunnat tillägga något som illustrerades i ett amerikanskt rättsfall, att eftersom galleriorna är privat område får inga politiska aktiviteter äga rum där – således stoppades en kvinna för att hon olagligen värvade röster för en petition om ett kommunalt projekt. Man frågar sig hur ett intellektuellt-politiskt samtal i ett köpcentrum skulle bedömas – skulle det också vara olagligt? Hur som helst har affärsägarna vanligen stoppat sådana tilltag – den muzak som går ut i högtalare omöjliggör alla vettiga samtal och hindrar en till och med från att tänka. Suzanne Moore sammanfattar effekten av den förändrade balansen mellan offentligt och privat för det politiska och moraliska tänkandet:

Den uppvärderade syn på privat ägande som ägde rum på åttiotalet ledde till ett märkbart förakt för allt som inte var privatägt. Det var gott och väl så länge det handlade om en enskild uppfattning, men

när folk såg det förverkligat i städer, skolor och sjukhus blev förfallet i de offentliga rummen – illa nog i och för sig – en symbol för något som var ännu mer ruttet i staten. Att tala om samhällets betydelse, för att inte tala om samhällets skyldigheter, är svårt att göra bland förfallna lekplatser som är nedskräpade med gamla kondomer och hopknycklade aluminiumburkar, hissar som slutat fungera och gator där man inte kan låta sina barn röra sig fritt. (Moore 1994: 5)

I Frankrike är dilemmat lättare att förstå. De intellektuella samlades i Paris i Quartier Latin under efterkrigstiden kring en mängd boklådor, kaféer och barer. Simone de Beauvoir tecknar en bild av Parisstadsdelen i sina memoarer:

Journalister, författare och blivande filmproducenter diskuterade, planerade och beslutade med stor hängivenhet som om framtiden berodde på dem.

Nu har emellertid boklådorna ersatts av flotta modebutiker. Kaféerna har också blivit eleganta, och deras främsta kunder är industrifolk och skådespelare. Nu är huspriserna bland de högsta i Paris. De som kommer hit tillhör inte längre den akademiska världen. Det är folk som tjänar mycket pengar (Citerat i Gauchet 1994: 20).

Marcel Gauchet, filosof och utgivare av tidskriften *Le Debat* skriver vidare:

Kaféerna är bara det synligaste exemplet på det här. Sorbonne har förändrats helt och studenterna där är numera fullständigt opolitiska: mer än hälften av bokaffärerna har stängt, och nu flyttar förlagen. I årtal var detta platsen för intellektuella strömningar. Fortfarande finns kanske någon enstaka författare eller stjärna, men inga strömningar ... Förändringen av Quartier Latin återspeglar de intellektuella ställning i Frankrike och deras utplåning från den politiska scenen (Gauchet 1994: 20).

Problemet med ställning och status, och med att utveckla en förnyad strategi, handlar delvis om hur man skall återknyta till det projekt som började med "vi sitter alla i samma båt"-andan på 1940-talet och som sedan levde vidare i 1970-talets jämlikhetsprojekt. Ända sedan 1979 har denna känsla av kollektivt samhällsmål utsatts för systematiska angrepp.

På en tätbefolkad ö har en sådan förändring av samhällsinstitutionernas etik mycket stor betydelse för de intellektuella inom högskolan. Den snabbaste vägen till pengar och ära har alltid varit att

För det första är denna något heterogena samling av specialiserade yrkespersoner konservativa i kulturellt avseende. Denna konservatism återspeglar delvis deras självklara anknytning till staten och den sociala ordning som har fått benämningen Englands "nyckelprofession" genom att vara pragmatisk och användbar – statens och industrins lydiga tjänare.

Ingen önskar få etiketten intellektuell; ännu värre, intelligentian, som uppfattas som en föråldrad, obskyr kategori av utländska dissidenter. Den här sortens antiintellektualism har funnits i den engelska kulturen åtminstone sedan den viktorianska eran då universiteten reformerades och rustades upp. Den brittiska samhällsstrukturen har ständigt givit stöd åt sådana stämningar. Det finns professionella belöningar att hämta för specialisterna både på högskolan och i överhuset, industriföretagens styrelserum, massmedierna, de halvoffentliga styrande organen och till och med de politiska partierna. Kort sagt har det funnits starkt integrerande krafter för att göra vetenskapsmän och forskare "hemmahörande" i sitt samhälle (Halsey 1992: 247–248).

Halsey framhåller att de som han kallar de högsta professorerna, "den främsta tiondelen av akademikerna" (1992: 252), är mest kvalificerade när det gäller examina och meriter, vilket är omvänt proportionellt till vad de uträttar. Det är också oproportionerligt många av dem som tillhör etablissemangen. Halsey skriver:

Oxford och Cambridge dominerar också som plantskolor för både de intellektuella och de styrande. De rekryterar sina studenter från välbärgade familjer och förser storstädernas betydelsefulla statliga och industriella inrättningar med personal. Detta system av förbindelser har utan tvivel givit Storbritanniens institutioner ett politiskt, ekonomiskt och kulturellt integrerat ledarskap (1992: 252).

Dessutom påpekar han att de främsta professorerna står till höger om sina kolleger, "både när det gäller deras subjektiva placering på den politiska skalan och deras avlämnade röstsedlar" (1992: 256).

Halsey framhåller emellertid också att det som alltid i det brittiska livet finns det som Orwell kallade "den svärbemästrade skaran" som finns i alla högskolor – en grupp som av en eller annan anledning inte accepterar någon annans överhöghet och som innehåller allt från vänstersympatisörer till oppositionella individualister.

Det vore naturligtvis fel att sätta likhetstecken mellan intellektuella och akademiker. Men sedan ordet "intellektuell" först uppstod i Ryssland som beteckning för de nihilistiska studenterna vid univer-

sitet, har mer och mer av det intellektuella livet "koloniserats" genom universitetens starka expansion. Edward Shils (1972: 3) beskriver de intellektuella som "personer med en ovanlig känslighet för vad som är heligt, en ovanlig förmåga att reflektera över hur deras värld är beskaffad och över de regler som styr deras samhälle".

I gångna tider har de försörjt sig på många olikartade sätt – med hjälp av kungahuset, adeln, kyrkan, armén, tidningar, medierna, välfärdsinrättningar och genom tiggeri. Men idag tvingas vi, som Halsey (1992: 252) påpekar, dra slutsatsen att "de högre läroanstalterna är deras huvudsakliga tillhåll".

Raymond Williams har ägnat en stor del av sitt liv åt att häckla högskolans konservatism som han ansåg vara den främsta förklaringen till det som han kallade "den engelska efterblivenheten". Han slår fast att "de som i andra länder kan kallas intellektuella, motsvaras i Storbritannien främst av dem som har fostrats i ett privat skolsystem avsett för en samhällsklass som omfattar ledande politiker, statstjänstemän, företagsledare och jurister" (Williams 1983). Williams diagnos av det sena 1980-talets Storbritannien är nedslående:

På varje nivå, inklusive vår egen, är vårt samhälle underutbildat. De problem som uppstår är svåra att göra något åt med den information och de argument som är allmänt tillgängliga. Det finns inget självklart sätt att mäta denna ytterst allvarliga brist. Vi ser vissa indikationer i tillståndet för våra tidningar efter hundra års allmän läskunnighet och i nivån på debatterna i parlamentet och hur valdebatterna ter sig. Vägen ligger öppen för de svagsinta att med en viss desperation avsvärja sig hela företaget med allmän utbildning (Williams 1989: 21).

Låt mig för att följa Williams återvända till frågorna om pedagogisk forskning, de fria intellektuella och – faktiskt – allmän utbildning. Vi står nämligen inför en motsägelse här. Halsey och Williams finner en engelsk intelligentia som antingen ingår i makten eller är marginaliserad, men Annan (1995) påminner om att tiden fram till 1975 i någon mån var en guldålder när det gäller inflytande. Som vi har sett i CARE:s tidiga undersökningar gynnade detta ofta den sociala rättvisan, inte makten.

Den anda av "vi sitter alla i samma båt" som präglade efterkrigstiden ledde som ovan nämnts till vissa jämlikhetssträvanden fram till mitten av 1970-talet. Under den tiden var det möjligt för peda-

manget på det hela taget är symtomatiskt för progressivismens paradox, för en värde- och statuskris, under denna period. Det är inte något man råar för eller helt och hållet kunde ha förutsett. Jag tänker inte förringa min egen insats, men jag kan öppet och ärligt säga att en stor del av mitt eget arbete när det gäller kunskap i skolan hamnar i samma fälla som de flesta progressiva undervisnings- och forskningsmodeller som skapades under de trettio år som följde på 1945. Detta påstående innehåller en insikt om den stora uppgift vi har framför oss, att på nytt formulera våra mål och ge dem en ny position och uppskattning. Det finns dock en slutlig paradox: Trots att de har lyckats mindre väl och trasslat in sig i den statusfälla som beskrivits ovan står grupper som CARE ändå för ett kollektivt minne och sådana modeller för arbete och praktiska lösningar som kommer att vara ovärderliga, när vi skall skapa nya projekt för social rättvisa och folkupplysning. Vi måste som alltid när det gäller samhällsförändring samla ihop oss och börja på nytt, lite klokare för varje gång, mindre blåögda beträffande statens och omvärldens goda vilja och mer medvetna om att vi behöver tillgripa "djävulens metoder" för att nå våra mål.

Vid det här laget har läsaren möjligen anat en viss nostalgisk längtan till modernismen i mitt resonemang – och känner kanske vittningen av "modernistdinosaurien" – men det finns även hos dinosaurien en vetskap om modernismens riskabla vanföreställningar som har lett in i så många fällor, vanföreställningar som frodades under en period av ekonomisk tillväxt och utveckling, som åtminstone temporärt lovade social utjämning och ökad jämlikhet.

Under den perioden trodde man att det var nära till offentligheten, till intellektuellt arbete och i synnerhet till en pedagogikforskning som syftade till att förbättra människors liv. Men under de senaste tjugo åren har det offentliga livet och det intellektuella utvecklingsarbetet haft svårt att göra sig gällande. För att ingen skall acceptera förklaringen om brist på pengar, bör det påpekas att det aldrig saknas pengar till polisen, armén, satsningarna på militärutrustning och privat företagsamhet, så som privata affärgallerior och privat bostadsbyggande. Där ökar spenderandet och byggandet mycket starkt. På det hela taget finns det uppenbarligen ingen brist på pengar. Vad som händer är att vi konsekvent väljer det privata framför det allmänna på nästan alla nivåer, vilket slår igenom som angrepp på den offentliga "mellannivån". Alan Wolfe (1996) hävdar

att mellannivån i yrkeslivet på ett besvärande sätt står i vägen för relationen mellan staten och medborgarna och mellan industrin och dess kunder. På mellannivån pågår fortfarande granskning, samhällskritik, teoribildning och argumentation mot ojämlikheten.

Man försöker därför på global nivå att försvaga mellannivån och flytta centrum för kunskapskonstruktionen till andra nivåer. Michael Gibbons m.fl. (1994) skriver om skillnaden mellan kunskap av modell 1 och kunskap av modell 2. Modell 1 handlar huvudsakligen om sådant vetande som normalt utvecklas inom de olika disciplinerna vid universiteten. Modell 2 är tillämpad kunskap som i allt högre grad utvecklas inom den privata industrins forsknings- och utvecklingsavdelningar, och vid de tanke- och utvecklingsavdelningar som tillhör denna ekonomiska sektor. Den förra utsätts ständigt för angrepp medan den senare gynnas. Detta är bara en variant av hur prioritet flyttas, så som nämnts ovan, från det allmänna till det privata.

Ett sätt att kringgå hela frågan är att ansluta sig till den definition av intellektuella som ges i *Dictionary of Scientific Quotations*. Tadeusz Kotarbinski (1997: 2) lär ha sagt: "En intellektuell är en parasit som utsöndrar kultur."

Om alltså de fria intellektuellas framträdande i det offentliga förefaller alltmer riskfyllt under postmodernismen, låt oss undersöka de intellektuellas plats mer generellt. Det har i Storbritannien alltid varit omtvistat huruvida denna tillhör modernismen eller tiden därefter.

Noel Annan (1995) tänker sig att akademikerna efter kriget åtnjöt en guldålder i fråga om inflytande; hans bedömning är att perioden fram till 1975 var "akademikernas era". Som vi har sett när det gäller CARE var detta en period av fruktbart utbyte mellan delar av det politiska etablissemang och pedagogikforskarna. Politiken och de offentliga intellektuellas arbete gick temporärt hand i hand. Denna förening var dock svag, för när omsvängningen kom på 1970-talet blev de fria intellektuellas roll omedelbart tvivelaktig beträffande sådana humanistiska värderingar som Stenhouse och andra givit uttryck för. Halsey grubblar också över den saken i sin bok om högskolan. Han menar att de brittiska akademikerna kan indelas i två grupper. Den största gruppen betraktar sig som mer och mer specialiserade professionella med främst konservativ betoning.

teori (*foundational theory*) inom lärarutbildningen. I en uppsats om CARE:s framtid skriver Lawrence Stenhouse:

För ungefär femton år sedan riktades en attack mot den intellektuella nivån på lärarutbildningarna inom universitet och högskolor. Attacken framhöll nödvändigheten att utbilda lärare inom de grundläggande disciplinerna. Filosofi, psykologi och sociologi fick en central plats. Pedagogikens historia och jämförelser mellan pedagogiska riktningar och modeller var mer perifera. Attacken lyckades, och nu ingår de flesta pedagogiska kurser på universitet och högskolor i respektive disciplin.

Den grupp som arbetar inom CARE reagerar samstämmigt mot den rådande situationen. Även om vi inte ifrågasätter den intellektuella kvaliteten i det arbete som görs inom respektive vetenskapsgren, tvivlar vi på den praktiska relevansen. Eftersom vi anser att vi förstår alltför lite av den pedagogiska processen beträffande regelverken, skolan och klassrummet, håller vi på att utveckla metoder för att studera faktiska förhållanden inom de pedagogiska systemen. Den betoningen är inte unik för CARE, men jag hävdar att Care-gruppen är den som har kommit längst här i landet och att den har byggt upp en egen specifik tradition (CARE 1974).

Jag vill dröja ett tag vid Lawrence Stenhouses diagnos innan jag återgår till att tala om tillämpad forskning som en lösning. Jag har under lång tid funderat över den pedagogiska teorins roll inom lärarutbildningen. Inriktningen på traditionell, ämnesinriktad pedagogisk teori infördes när utbildning av lärare förlades till universiteten (se Clifford och Guthrie 1988: 3–4, citerad i kapitel 2).

Det var för att lösa en del av de här problemen som Lawrence Stenhouse utvecklade begreppet tillämpad forskning. Jag tycker emellertid att reaktionen mot den pedagogiska teorin gick för långt, och dessutom var, som vi skall se, tidpunkten illa vald. Det var inte fråga om att radera teorin helt utan om att ersätta en del traditionell teori med en mer engagerande blandning av teori och praktik.

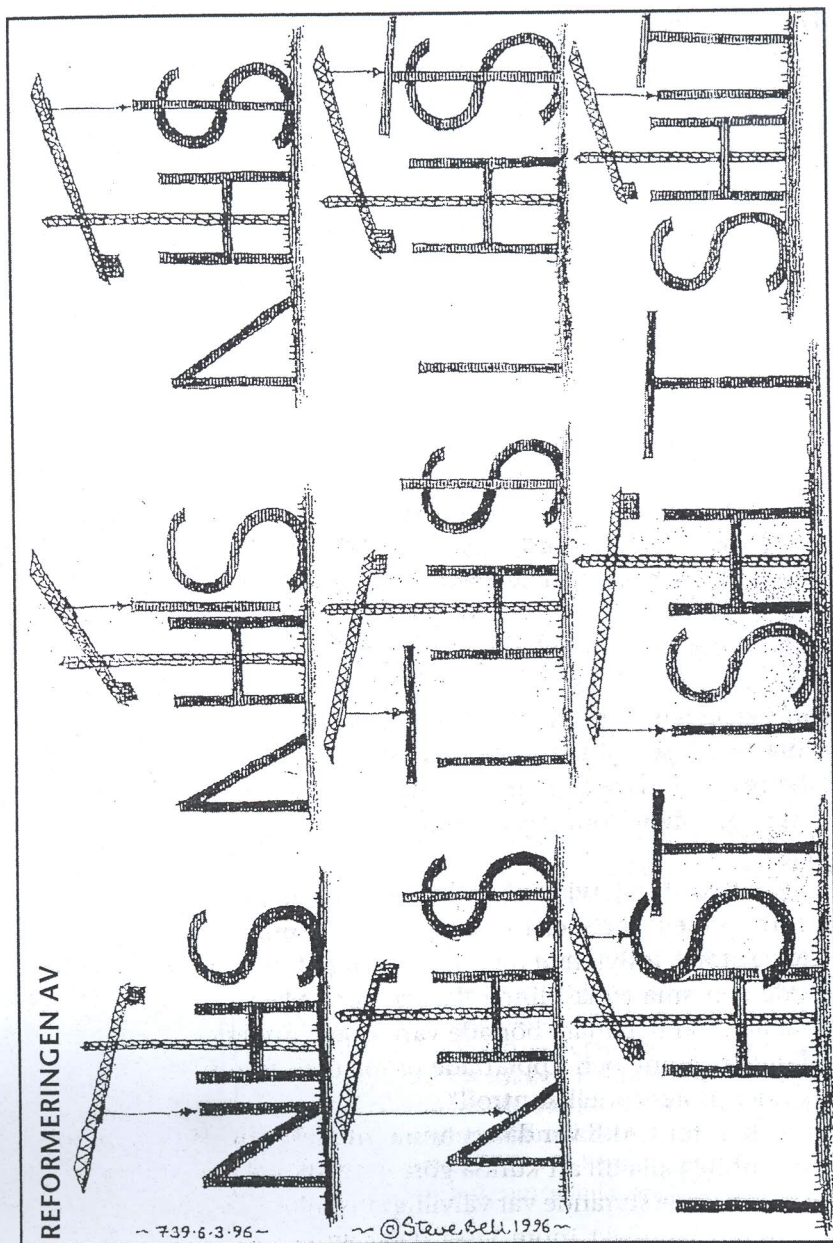
Tillämpad forskning syftade till att utelämnat traditionell teori och gå in och studera klassrummets verkliga liv. Under den processen förlorades emellertid potentiellt förmågan hos den traditionella ämnesinriktade pedagogiska teorin att ta itu med mer omfattande frågor som gällde historiska, sociologiska och filosofiska aspekter på skolundervisningen. Det var under ett välvilligt styre och med tro på goda avsikter – i klassrum som var empatiska och blivande demokratiska mikrovärldar – som man ville vara med och leda och ut-

veckla den tillämpade forskningen. Vad som gick förlorat i virrvarret av goda avsikter var "de offentliga intellektuellas" grepp om skolundervisningens status, det ideologiska innehållet, språkbruket, den sociala kunskapsteorin, skolundervisningens sociala och politiska ställning och syfte. Tillämpad forskning i klassrummet fungerar bra i en öppen och demokratisk kultur och när man gör framsteg. Men när politiken förändrades drabbades den tillämpade forskningen vetenskapligt sett av ett svårt underläge. Fokus på tillämpning i klassrummet gjorde den pedagogiska forskningen till ett lätt byte för dem som kunde om- och nedvärdera den. Den tillämpade forskningen hade alltför trubbiga verktyg för att undersöka den traditionella teorins övergripande frågorna.

Dessutom har denna rörelse för tillämpad forskning genom att medverka till upplösningen och dekonstruktionen av traditionell teori berett marken för en helt annorlunda ideologisk kupp av det slag som MacDonald refererar till. Genom att vända uppmärksamheten tillbaka till praktiken, i synnerhet i klassrummet, öppnades dörrarna för nya, mer nyttoinriktade riktlinjer för lärarutbildning och pedagogisk forskning. Undervisning kunde nu presenteras som praktiska uppgifter, som inte krävde någon djupare intellektuell verksamhet. Och om undervisning är en rent praktisk fråga, kan skolan förändras genom enkla tekniska finjusteringar, och den pedagogiska forskningens uppgift blir att fungera som stöd för denna tekniska justering som skall göra skolan mer effektiv.

Progressivismens paradox under CARE:s era på 1970-talet är att den, genom att medverka till nedmonteringen av den traditionella ämnesteorin och samtidigt styra över mot en mer engagerad och praktiskt inriktad forskningsmetod, banade väg för en ny ideologisk omvälvning. När 1980-talet inleddes satt motståndarna vid makten, de som länge hade varit emot en frigörande och upplyftande undervisning för alla. Självklart ville de utplåna den pedagogiska teori och forskning som inriktade sig på frågor om skolundervisningens karaktär och ändamål. De ansåg att alla argument för tillämpad och praktisk forskning bidrog till att dölja den större frågan om samhällsmål och fördelningspolitik. De progressiva argumenten stals, förvrängdes och användes för ett helt annat samhällsprojekt med diametralt motsatta syften.

Om nu det här låter alltför svepande – vilket det är – och alltför kritiskt mot den tillämpade forskningen, vill jag påpeka att resone-

Figur 10.1 Källa: Guardian, 6 mars 1996: 16.

fortsatte arbeta i tron på goda avsikter, en trygg känsla av förtroende och i övertygelsen om det moraliskt förträffliga med att utbilda alla delar av samhället. Denna tro kom att få långtgående konsekvenser eftersom den ledde till utvecklandet av metoder för pedagogisk forskning som kunde stjälas, förvrängas och flyttas om för helt andra sociala och politiska syften. Tron på statens goda vilja och jämlikhetsarbetets ideologiska överlägsenhet gjorde att den pedagogiska forskningen förblev politiskt omedveten och inte uppmärksammade maktbegreppet. MacDonald reflekterar återigen på sitt slående sätt kring det trettio år långa moratorium som följde efter 1945:

Utvecklingen av politisk medvetenhet i undervisningen fördröjdes i 30 år. Expansionen av skolundervisningen efter kriget drevs av en politisk konsensus kring den keynesianska uppfattningen inom socialdemokratin (Marquand 1988). Under hela perioden såg det ekonomiska uppsvinget ut att kunna finansiera de mål som ställts upp om full sysselsättning, tillräcklig samhällsservice och privat och statlig företagsamhet som existerade sida vid sida. Utgifterna för utbildning överskred 1970 för första och sista gången kostnaderna för försvaret. "Mene tekel" stod nu skrivet på väggen (och Schools Council utsattes för svåra politiska angrepp då man började se varningstecknen) och lågkonjunktur hotade. Enigheten föll samman under labourregeringen under andra hälften av 1970-talet beroende på en grovt misslyckad anpassning till de nya ekonomiska realiteterna. Fristen var slut liksom förmånerna. Måttans politik var ute och extremismen var inne. Känslan av att samhället svek (när det gällde skolan förstås, en favoriserad måltavla) trängde igenom överallt liksom socialismens definitiva otillräcklighet. Genom en utomordentlig ideologisk kupp (inte minst mot sitt eget parti) grep Thatcher tillfället att införa en typ av ekonomisk liberalism som inte hade förekommit sedan 1800-talet – den fullständigt fria marknaden (MacDonald 1991: 12).

Känslan av god vilja ledde till ett slags "progressiv glupskhet" varigenom starka liberala och väl förankrade positioner övergavs under sökandet efter mer jämlika system. I en tid av framsteg och tillit till en välvillig regering, med en växande ekonomi och en socialdemokrati som ville motverka kommunismens lockelse, var detta "försök att få ännu mer" synnerligen förståeligt. Sålunda var "tillämpad forskning" det centrala mantrat inom CARE under det tidiga 1970-talet. Den tillämpade forskningen strävade efter att se längre än till den liberala diskursen inom traditionell pedagogisk

båda partierna) gjorde det möjligt för pedagogikforskarna att delta som politiskt fristående i den offentliga debatten. Det var jämlikhetsprojektets upplösning som skar av förbindelsen mellan de offentliga intellektuellas arbete och ett övergripande projekt för social rättvisa. Trots att upplösningen har pågått sedan tjugo år tillbaka, tror jag att vi inte förrän nu börjar se konsekvenserna och kan sätta igång att återskapa allianser och bygga nya perspektiv.

Konsekvenserna av det som Thompson kallade "*lika för alla*" i den sociala rörelsens upplösning beskrivs plågsamt tydligt i en artikel som Thompson skrev på en avdelning inom den allmänna sjukvården (National Health Service – NHS) där han vårdades för en sjukdom som han senare skulle komma att duka under för:

Det som får mig att känna mig gammal är också att det som jag trodde vara allmänna principer, nu inte är mycket mer än kvarlevande kuriosa hos de minst flexibla av mina generationskamrater. Vi hade ganska envist trott att man inte försökte tänja på reglerna. Om människor ville betala för bekvämlighet eller extra förmåner – lyxigare glasögon eller finare tandproteser eller specialleveranser till vårdhemmet eller behaglig konvalescentvård – kunde vi acceptera det. Men tillgången till den grundläggande vården måste vara *lika för alla*. Och vi trodde att åtminstone de professionella (de som var socialister) skulle vara solidariska i det avseendet. Om de började köpa sig privat företräde, skulle de dubbla måttstockarna och klasshierarkierna få hela systemet att braka samman. Tiderna har förändrats och människors beteende likaså. Den generation som kämpade för NHS och som nu har nått det stadium i livet då de som mest behöver den, måste konkurrera med de tvärsäkra unga antimoralisterna. Alla är för genvägar, även tekniker och facklärd arbetare. Om min hustru och jag och några vänner vill fortsätta hålla på gamla "principer", är det ingen som skulle hindra oss. Men jag måste nu inse att en sådan stelbent hederskänsla skulle kunna innebära livsfara. Och om vi ändå väljer att vara sådana, är det möjligt att göra samma val för någon annan – ett barn eller ett barnbarn? Med vilken rätt i så fall?

Där sitter man och håller fast vid "principer" som de unga inte ens kan förstå, vilket är verkningslöst (för att inte säga självdestruktivt). Eller en förstockad vana som vi äldre har. Och plötsligt kan jag se de överlevande från den där socialistiska generationen som historiska relikter i stil med den gamle presbyterianen i Walter Scotts historiska roman *Midlothians hjärta*. Alla vi som förblir lojala med gamla förhållningsregler och tabun – den edsvurna jämlikheten – är en guldgruva för historikern som sysslar med folklöre, och Raphael Samuel kommer att beskriva oss i en nostalgisk bok om gamla original (Thompson 1987: 21).

Marknadens ritualmord på jämlikheten uppvisar det klassiska statusproblemet (*problem of positionality*) för de humanistiska offentliga intellektuella.

Den statuskris som uppstod i och med den fria marknadens triumf illustreras på ett bra sätt genom teckningen i figur 10.1. Den visar i grafisk detalj problemen inom NHS för de yrkesmänniskor som bryr sig om humanistiska värden när de försöker hålla sig kvar i samma position. I första rutan befinner sig vårdarbetaren i en human mikrovärld där han ger alla vård efter behov – en vision av socialistisk vardagspraxis. I slutet har arbetet omformats till att tillhandahålla något helt annat (SHIT). En sjuksköterska kan alltså arbeta på samma avdelning, på samma sjukhus under de tjugo åren av Tory-regeringens omkonstruktioner, men till slut har arbetets innehåll och status omvandlats. Det går att berätta en liknande historia från fångvården, socialtjänsten, grundskolan och till och med den pedagogiska forskningen.

Låt mig emellertid återvända till Lawrence Stenhouse och till CARE. Det är nämligen där vi kan undersöka några av problemen med status eller ställning (*positionality*). Under 1970-talet blev CARE, samtidigt som det sysslade med en hel del läroplansutveckling och utvärderingsprojekt, ett centrum för utveckling av pedagogiska forskningsmetoder för det offentliga området. Jag har hävdat att jämlikhetssträvanden i samhället hjälpte och stöttade sådan pedagogisk forskning vars ändamål var social rättvisa. Men nu måste vi se närmare på baksidan av denna övergripande samhällsrörelse. Det är nämligen där som den djupa statuskrisen blir synlig, något som även skulle kunna kallas *progressivismens paradox*.

Eftersom skolundervisningen var hopkopplad med och inflätad i ett större projekt för social rättvisa och utbildning åt alla, där den skulle ge större inflytande och upplysning åt alla samhällets delar, skapade den sina egna blinda fläckar. Som MacDonald (1991: 11) framhåller: "Vi nydanare började vårt arbete under en välvillig och stödjande regering och uppfattade problemen främst som tekniska och under professionell kontroll".

Uppgiften för CARE var då att finna intellektuella svar på problemet att utbilda alla till att kunna göra sig gällande i samhället. Uppfattningen att de styrande var välvilligt inställda kom från föredömliga jämlikhetsprojekt inom vissa delar av etablissemangen. CARE

den satte stopp för efterkrigstidens sociala projekt i Storbritannien. Detta var i sin tur en del av en världsomspännande rörelse som bottnade i att västvärldens ekonomier efter oljekrisen 1973 började kämpa med en ny verklighet då efterkrigstidens uppsving upphört.

Som vi sett hade rörelsen för social rättvisa utvecklat stödsektorer inom det brittiska etablissemangen, men något sådant program hade aldrig kunnat vinna gillande hos de rika och mäktiga eller hos dem som representerade industriella och multinationella intressen. Förespråkarna för "den fria marknaden" dök upp ur de tankesmedjor som spottades fram under 1970-talet, och de fastställde ett program för att förändra politiken i efterkrigstidens Storbritannien. De offentliga intellektuella började gå över till dessa grupper och ställde därmed organisationer som CARE utanför de instanser som hade makt och inflytande. Denna statuskris kom att växa starkare när den nya högern fick större inflytande och nya anhängare. CARE fortsatte fungera och sätta igång stora projekt, men kopplingen till ett överordnat socialt projekt, som uttryckte dess humanistiska visioner, tappades bort. Fler och fler forskningsprojekt skapades genom uppdrag utifrån i stället för att göras till förmån för det allmänna och moraliska bästa. Nya projekt startades för polisutbildning, ny teknologi och sjuksköterskeutbildning. Skälen för att bedriva sådant projektarbete tvingades bli mer och mer pragmatiska och därmed allt mindre präglade av visioner av social rättvisa.

Perioden 1980-talet och början av 1990-talet har inom CARE beskrivits på olika sätt. En medlem hävdade att projektet "skulle följa nyhögerens lysande stjärna vart den än tar vägen ... och dokumentera och analysera verkningarna". En annan äldre medlem påpekade mer blygsamt att CARE genomgick en "övervintringsperiod" men när tiden var inne skulle de komma upp ur idet igen.

I själva verket genomfördes på 1980-talet, så som påpekats ovan, viktiga förslag inom polisutbildningen, vårdsektorn, medierna, biblioteken och skolan. Arbetet med forskning och utvärdering när det gällde offentliga tjänster fortsatte. Som en medlem sade: "Jag har inte gett upp modernismen än!" När jag anslöt mig till CARE under mitt sabbatsår 1994 och därefter permanent, frapperades jag av den kvarvarande styrkan i värderingssystemet beträffande social rättvisa och olika samhällsprojekt. Det var som om det kollektiva minnet av ett hederligare och mer empatiskt Storbritannien, det som kallades "ett Storbritannien som bryr sig", fortsatte att styra arbetet. Men

även om det kollektiva minnet fortfarande stod för moralisk vägledning, var det påtagligt att det inte längre fanns några sociala rörelser eller ens tillfällen i samhällslivet där detta moraliska ställningstagande kunde tillämpas. Ett övervintrande kollektivt minne som lagts ovanpå ett pragmatiskt program för forskning och utvärdering i en fientlig värld – så kan man beskriva CARE under 1990-talet. CARE föreföll, liksom Sartre gjorde under hela sitt liv, att bara vänta ...

Den dominerande bilden av CARE under 1990-talet var en serie pragmatiska projekt som fortfarande bekände sig till och ägnade sig åt en grundläggande folklig humanitet. Vad som saknades var den övergripande sociala kampen som hade funnits under efterkrigstidens jämlikhetsprojekt. På en viss nivå skulle man i postmodern mening kunna säga att allt som hade gått förlorat var en myt, en framstegsretorik, en rätlinjig och sammanbindande framstegsberättelse, en macho-artad, medelklassmässig, meritokratisk och mytologisk soppa som utgav sig för att ha högstående moraliska mål. Men jämlikhetsprojektet gick, som jag hoppas att jag har visat, längre än till enbart tal om mobilisering och motivering av stora och inflytelserika delar av det brittiska samhället. Vi bör därför inte begränsa vår förståelse av CARE till enbart diskursanalys och dekonstruktion, vilket skulle vara att felaktigt tolka och framställa en mycket betydelsefull period av återuppbyggnad och kamp i Storbritanniens offentliga liv. Det kollektiva minnet av denna kamp utgör fortfarande "en källa till hopp" när vi blir tvungna att bygga upp nya program och projekt för 2000-talets Storbritannien. Det kollektiva minnet av den humanistiska jämlikhetssträvan är fortfarande starkt, särskilt inom CARE, och kommer att gjuta nytt liv i försöken att återupprätta dess projekt för större social rättvisa även om det just vid tiden för tryckningen av denna bok dyker upp nya hot mot centrets fortsatta existens.

Nytt uppdrag för den allmänna skolan

För att sammanfatta det föregående avsnittet, övergick efterkrigsregeringarnas "vi sitter alla i samma båt"-socialism till ett måttfullt, i viss mån jämlikhetssyftande projekt fram till 1970-talets mitt. Denna tillfälliga politiska kompromiss (som under en tid stöddes av

Att sådana stämningar kunde uttryckas av personer inom etablissemangen i 1960-talets England visar att mäktiga grupper i samhället var engagerade av pågående jämlikhetsprojekt. Man bör komma ihåg att Lyndon Johnson i USA nästan samtidigt satte i gång sin "Great Society"-kampanj. Trots att England var långt ifrån att bygga sin egen "jämlikhetsfästning" ingick landet i en världsomspännande strömning. Noel Annan (1995) skriver i *Our Age* om det enorma stöd som arbetet för social rättvisa fick från de liberala elementen inom det engelska etablissemangen. Han anser att "vår tid" varade från 1945 till ett gott stycke in på 1970-talet.

En av avknoppningarna från rörelsen för social rättvisa var de samlade strävandena att förändra läroplanen i skolan – att öka möjligheterna till utbildning för *alla* elever. MacDonald minns:

I England var det främst utbildningssystemets lägre nivåer som utgjorde rekryteringsbas för innovation – skolor för utbildning av lärare och skolorna själva. För dessa kandidater, som var rörliga uppåt men akademiskt underkvalificerade, fanns ingen lätt väg till de högre sfärerna inom den strikt ämnesindelade ordning som rådde inom universiteten. De hade inte varit inblandade i den politiska överenskommen där departementet, kommunerna och lärarfacken glömde alla oenigheter inför möjligheten att bestämma läroplanen.

Så gick det till när de som gynnade och bevakade de tidiga nydarna, eller åtminstone de mest framstående bland dessa, ansåg sig behöva garantera en framtid för dem. Det trycktes på knappar och slöts avtal, av vilka ett ledde till bildandet av Centre for Applied Research in Education (CARE) vid University of East Anglia som (vilket ansågs vara ett plus den gången) inte hade någon lärarutbildning. Sådana här paketavtal (fasta anställningar till fyra personer som inte ens hade två doktorsgrader sammanlagt), förde med sig "fröet till rekonstruktion" till den högre utbildningen – vilket enligt min uppfattning var fullständigt oavsiktligt, men det som mest påtagligt och varaktigt inverkade på arbetet med läroplansutveckling (MacDonald 1991: 5–6).

CARE utgjorde alltså en idébank för läroplansutveckling och förnyelse inom skolan och olika utvärderingsprojekt. Arbetet drevs med hjälp av de senaste politiska uppgörelserna och stödet från stora delar av det liberala etablissemangen liksom även labour och andra rörelser som verkade för social rättvisa. Vid den här tiden kunde alltså de pedagogiska forskarna i CARE fungera som fria intellektuella eftersom de i någon mening fick en smula stöd från dessa

sociala rörelser. I ett visst ögonblick i historien är det alltid svårt att återskapa en känsla från det förflutna, men MacDonald fångar den berusande känslan av att vara på väg under den första tiden i CARE:

Projekten för läroplansutveckling på 1960-talet (i slutet av årtiondet hade ungefär två hundra nationella ansatser fått bidrag) ledde på 1970-talet till att ny personal anställdes i ett system som fortfarande växte (skolpliktsåldern förlängdes 1972 till 16 år) utifrån en ny bas – erfarenhet av förändring ... De strömmade in i universitetens pedagogiska institutioner och tekniska högskolor, besatt kommunala konsulttjänster och återfanns till och med bland de statliga inspektörerna och skolans högre befattningar. De förde med sig sina personliga erfarenheter av skolans verksamhet som skulle blåsa nytt liv i de förtvinnade institutionerna genom att utmana traditioner och ge dem en ny roll. Broar byggdes nu snabbt från detta okända akademiska område till den högre utbildningen, allt oftare under rubriken "läroplansforskning". Pedagogikens teoretiska tradition, grundad på forskningsområden som kom från andra discipliner, lämnade mer och mer plats till de nya teoretikernas pedagogiska praktik. Deras teorier utgick från noggranna observationer av tillämpningen av de nya läroplanerna och från grundade teorier om skolans liv, men deras begreppsmässiga mångtydighet och skenbara likgiltighet för samhällsvetenskapernas noga bevakade auktoritet, tvingade dem att bemöta och försöka överleva anklagelser om amatörism och naiv okunnighet. Men de både överlevde och blomstrade, inte minst därför att de med stöd av kolleger bland de lokala inspektörerna och rådgivarna kom att spela en alltmer avgörande roll vid utvecklingen av en ny lärarfortbildning. Där tog de tillfället i akt att dra in studenterna i den pågående fältbaserade forskningen om skolproblem och skolpraxis. Möjligheterna att göra detta ökade allteftersom fler skolor för grundläggande lärarutbildning fördes in till universiteten (MacDonald 1991: 6).

I ett sådant klimat får idéer ett betydande inflytande. De här initiativen står för en känsla av att "en ny värld håller på att byggas". Den allmänna skolan ombildades och den pedagogiska forskningen gav viktiga inblickar i denna process. När offentliga tjänster ges en ny innebörd och betydelse på ett hjälpsamt och stödjande sätt av positivt inställda politiker, stiger pedagogikforskaren fram ur det fördolda som offentlig intellektuell.

Men denna korta socialt medvetna demokratiska period gick mot sitt slut. Kathleen Burke och Alec Cairncross (1992) ger i sin starka bok *Goodbye Great Britain* en insidervision av de ekonomiska händelserna under 1976. I stort menade de att Internationella valutafon-

Välfärdsstater, nationella fackförbund, progressiva rörelser och så vidare kan få en helt annan betydelse genom en knapptryckning som flyttar kapital från "omedgörliga" nationella och lokala (ekonomiskt ineffektiva) placeringar till mer formbara (konkurrensutsatta) sådana. Det globala kapitalet har således dubbla segrar att fira: försvagningen av de sociala demokratiska/jämlikhetssträvande rörelserna i västvärlden och den totala upplösningen av de alternativa systemen för produktion och distribution i kommunistländerna. Dessa dubbla triumfer försätter blivande fria intellektuella i en prekär och osäker position; de är avkopplade från sin tidigare historia av aktioner för social rättvisa, och de har frångåtits sina genom hårt arbete förvärvade visioner om en alternativ framtid. I statuskrisen, *the crisis of positionality* finns ingen fast mark att stå på, och att förbli på samma ställe innebär att man likafullt riskerar att positionen ändras.

Denna diskussion har mycket hög aktualitet i stater som Sverige, där den ekonomiska, politiska och kulturella utvecklingen under 1900-talet präglades av den industriella revolutionen och modernismens utvecklingsoptimism, demokratisering, ökad jämlikhet och välfärd. Under ett politiskt systemskifte under 1980-talet började nedbrytningsprocessen av "folkhemmet". Ironiskt nog började man nu oftare tala om "servicesamhälle" och "kunskapssamhälle". Gemenskap ersattes av "satsa på dig själv" och en accelererad privatisering av samhällsägda servicebranscher startade. Mot slutet av seklet blev effekterna av globaliseringen allt tydligare med utflyttning av företag till låglöneländer som förhindrade solidarisk facklig verksamhet. Förändringarna kändes särskilt starkt för de offentliganställda i gamla välfärdsstater, som de skandinaviska. Deras arbeten som traditionellt haft en laddning av samhällsansvar, plikt och kall, nedvärderades i takt med att mycket stora nedskärningar av resurserna och en ny, brutal central målstyrning gjorde det omöjligt för yrkesgrupperna inom vård, omsorg, utbildning, kommunikationer etc. att uppnå de uppifrån dikterade målen. I detta läge ökar ropan på privatisering av äldreomsorg¹, barnomsorg, skolor, sjukhus, tele-kommunikation, järnvägar och elmarknad.

¹ En aktuell och intressant analys av *crisis of positionality* i Sverige med fokus på äldreomsorgen är Göran Rosenbergs (2003) *Plikten, profiten och konsten att vara människa*. Stockholm. Albert Bonniers Förlag.

I Sverige håller en stor del av befolkningen, mitt i denna våldsamt tydliga globala, marknadsanknutna, individualistiska omvandlingsprocess, fortfarande fast vid modernismens framtidstro och tanken på gemensamma lösningar på fundamentala mänskliga behov. Drömmen om folkhemmet och välfärdsstaten är inte helt död. Den "rör på sig" både bland många politiskt och fackligt aktiva, och inte minst bland de många offentliganställda, på olika nivåer. I dessa människors vardag är både modernismens kris och *crisis of positionality* ytterst påtagliga och kännbara fenomen.

De fria intellektuella

När man tar fram Lawrence Stenhouses roll som offentlig intellektuell och granskar den skiftande terrängen under de senaste trettio åren eller så, tror jag att det är speciellt lärorikt att undersöka den väg som Centre for Applied Research in Education har tagit. Centret grundades 1970 av Stenhouse men uppstod ur Humanities Curriculum Project (HCP) som hade startat 1967.

HCP byggde i hög grad på de jämlikhetssträvanden som pågick i delar av det brittiska efterkrigssamhället. Föreställningen från kriget om att vi alla "sitter i samma båt" kom till uttryck i försöken att bygga Det nya Jerusalem under labourregeringen 1945–51. Känslan för social rättvisa kom att urvattnas under de följande regeringarna, men var fortfarande stark och livaktig i mitten på 1960-talet då HCP bildades. Dessa tankar skildras på ett bra sätt i ett diskussionsunderlag från Schools Council (utbildningsdepartementet) om att förlänga den obligatoriska skoltiden:

Problemet är att i någon mån ge varje människa tillgång till ett komplext kulturellt arv, ett grepp om sitt personliga liv och om sina relationer med de olika grupperingar hon tillhör, en större förståelse av och lyhördhet för andra människor. Målet är att främja förståelse, förmåga till att se skillnader och gott omdöme på det humanistiska området – vilket inbegriper lämpliga faktakunskaper, direkta erfarenheter, förmåga att föreställa sig olika situationer, en viss medvetenhet om de dilemman som ingår i människans villkor och om många av våra institutioners grovhuggna karaktär samt en viss förmåga att tänka rationellt kring dessa (Schools Council 1965, § 60).

År 1807 debatterades i det brittiska parlamentet ett lagförslag att barn mellan 7 och 14 år som inte kunde betala skolvärdet skulle få två års gratis undervisning. Ärkebiskopen i Canterbury hävdade att detta skulle undergräva den högsta principen för utbildning i landet, som hade stått, och förhoppningsvis skulle fortsätta att stå, under etablissemangets kontroll. Enligt utgåvan av Hansard den 13 juli 1807 yttrade en parlamentsledamot, Davies Giddy, följande profetiska ord:

Hur bestickande projektet att ge den fattiga arbetarklassen utbildning än kan verka i teorin, vore det till förfång för arbetarnas moral och lycka; det skulle lära dem att se ned på sin lott i stället för att göra dem till goda tjänare inom jordbruket och andra tunga sysslor. I stället för att lära dem att underordna sig skulle lagförslaget göra dem bångstyriga och uppstudsiga, så som vi såg i industriområdena; det skulle göra det möjligt för dem att läsa uppvisande pamfletter, osedliga böcker och publikationer som strider mot den kristna läran; de skulle bli oförskämda mot sina herrar; och om några år skulle rättsväsendet tvingas sträcka ut sin arm för att kuva dem (Giddy 1807: 798).

Det är tänkvärt att Noam Chomsky utpekade det tidiga 1800-talet som den sista period i historien då de rika och mäktiga tillsammans med industriledarna hade helt obegränsad makt. Fram till nu, vill säga. I sin föreläsning vid Cambridge sade han (och här talar han om nutiden):

Det har varit en självklarhet för de inflytelserika sektorerna att de håller befolkningen i ett strupgrepp. De har möjlighet till inte bara ett avgörande anfall mot de mänskliga rättigheterna, mot arbetsrätten och demokratin, de kan faktiskt "rulla filmen tillbaka" och återställa den överhöghetens utopi som man drömde om på 1820-talet (Chomsky 1995: 17).

David Marquand beskriver en aning mer diplomatiskt vad som kännetecknar den senaste perioden i Storbritannien:

Det tydligaste kännetecknet på regeringarna under Thatcher och Major har varit de ursinniga angreppen på institutionell autonomi, mångfald och stabilitet i marknadskrafternas namn. Nästan alla de institutioner som förr skyddade det stabila och mångskiftande civila samhället från de för tillfället styrande politikernas arrogans, eller som tillvaratog värden och verksamheter som skilde sig från marknadsekonomin, har känt högerpiskan vana ... Ett resultat av detta är att den högsta verkställande regeringsmakten – den lilla grupp äldre ministrar

och topp tjänstemän som utgör den valda diktatur som styr Storbritannien – kan räkna med svagare motstånd än någonsin tidigare under fredstid (Marquand 1994: 26).

Nu är uppfattningen att pendeln svänger beträffande den offentliga kunskapen i sig ett ideologiskt ställningstagande, för det finns säkert de som hävdar att "historiens ände" är nådd, och Chomsky själv har faktiskt närmat sig detta synsätt. Medan å ena sidan "historiens ände" bokstavligt sett är en absurd idé, väcker tanken å andra sidan frågan om den nuvarande omfördelningen av den globala makten utgör kulmen av de rikas och de mäktigas framflyttning av sina positioner. I så fall måste man ifrågasätta antagandet att pendeln en dag kommer att svänga tillbaka till en mer emancipatorisk syn på utbildning, eller definitivt avfärda det. Om "historiens ände" inte lyckas fånga nyanserna, är det mycket nära att hoppet – till exempel om social rättvisa eller en annan fördelning – håller på att dö. Just nu har jag dock, vilket kommer att märkas, ungefär samma inställning som huvudpersonen i *Boys from the Blackstuff* som mot slutet av sitt liv fortfarande sade: "Jag kan bara inte tro att det inte finns något hopp" (Bleasdale och Self 1985).

Skälen för att sätta igång detta breda, omfattande resonemang är att frågor som har med pedagogisk forskning att göra (antingen det är de fria intellektuellas arbete eller inte) är klart påverkade av de pågående förändringarna i den globala ekonomin. När utbildning och skolundervisning får en annan ställning och omplaceras på den nya globala värdeskalen, händer oundvikligen samma sak med forskningen. Även om forskarna fortsätter som tidigare kan deras arbete ha fått en annan betydelse: i vissa fall har det förvandlats drastiskt eller fått en omvänd relevans och effekt. De aktuella förändringarna i den globala ekonomin fungerar alltså på flera nivåer: på ekonomins område råder den länge diskuterade *modernismens kris*, och den hänger samman med behov att utforska och utreda *postmodernismens* villkor; men på kulturnivån är det den tidigare omnämnda, breda, sociala och kulturella statuskrisen (*crisis of positionality*) som vi bör titta på. En sådan statuskris uppstår i det här läget eftersom det moderna kapitalet framgångsrikt har flyttat om positionerna för produktionens sociala relationer: avregleringen av de globala kapitalrörelserna begränsar och rubbar de sociala krafter som har försökt påverka frågor som rör fördelning och ojämlikhet.

tvåvägsrörelse återspeglas i betydelsen av lärarnas personliga övertygelser och det interna förändringsuppdraget. Pedagogisk förändring fungerar bäst när "reformatorena" ser lärarnas personliga engagemang som både en inspiration till reformer (vilket fungerar bäst när lärarna själva bär upp dem i sina personliga-professionella projekt) och ett nödvändigt föremål för reformerna (man måste ge så mycket stöd åt lärarna att de vill göra reformen till sin).

Dessa avgörande inblickar i hur betydelsefullt lärarnas engagemang är förklarar det växande intresset för lärarnas professionella liv (Goodson och Hargreaves 1996). Så som McClaughlin och Yee (1988: 40–41) har lagt märke till i amerikanska skolor: "De pedagogiska reformernas livskraft beror i hög grad på i vilken utsträckning lärarnas yrkesutveckling blir meningsfull. Inom undervisningen, där lärarna svarar för det tekniska kunnandet, är kopplingen mellan individuella reaktioner på utmaningar och förändringar och effektiv organisation direkt och absolut."

Lärarnas karriärer återspeglar alltså dessa frågor om engagemang och personlig tillfredsställelse. Sådana ingredienser saknas troligen i de fall där initiativ och teori rörande förändringar bortser från lärarnas och skolans interna projekt. Det är där man måste börja om man vill bilda koalitioner för förändring, och det är där de nya förändringsteorierna måste starta – alltså hos *läraren*.

10 Pedagogikforskaren som offentlig intellektuell

Den mångfasetterade dragningskraft som Lawrence Stenhouse har haft, både på sin egen och dagens generation, kommer till uttryck i den långa rad av föreläsningar och vittnesbörd som har försökt beskriva och karakterisera hans arbete. Det som tilltalade *mig* mest var att han både i sina texter och i sina handlingar framstod som *offentlig intellektuell*, som en person som förväntade sig att hans idéer skulle utgöra en utgångspunkt för påverkan och handling i det offentliga livet. Dessutom var hans viktigaste engagemang utbildning av fattiga och social rättvisa. I ett tidigt utkast till ett manifest för *Centre for Applied Research in Education*, vid University of East Anglia i Norwich, betonade han dess uppgift att tillhandahålla "service för allmänheten". Som vi skall se, hade han på den tiden stöd för sin uppfattning om den pedagogiska forskarens sociala och politiska uppdrag, men vi bör också vara medvetna om att han samtidigt verkade på ett område som utsattes för kraftig kritik. Mot slutet av sitt liv måste han ha börjat ana det "mörker" som skulle uppsluka en stor del av hans folkliga humanism under det systemskifte där det inte fick finnas "något sådant som samhälle".

Offentlig kunskap och utbildning har genom historien genomgått upprepade pendelsvängningar mellan visionen om frigörelse/upplysning och mörkare krafter av underordning och social kontroll. Från sin horisont som offentlig intellektuell uttryckte Thomas Paine (1737–1809) upplysningens starka optimism när han hävdade: "Jag är en bonde som odlar tankar, och allt jag skördar ger jag bort." Vi vet ju vad företrädarna för den fria marknaden skulle tycka om den sortens idealism idag när alla bara bryr sig om och strävar efter egen profit. Men i själva verket befinner sig offentlig kunskap och utbildning ofta i en "skuggtillvaro".